

ANALIZA SPREMNOSTI BH VISOKOŠKOLSKIH ORGANIZACIJA ZA PROCESE MEĐUNARODNIH RANGIRANJA

ANALYSIS OF READINESS BH HIGHER ORGANIZATION FOR PROCESSES OF INTERNATIONAL RANKING

Mr.sc. Branka Petković
Ministarstvo civilnih poslova BiH;
branka.petkovic@mcp.gov.ba

Prof.dr sc. Izet Pehlić
Univerzitet u Zenici;
izet.pehlic@gmail.com

Prof.dr sc. Refik Čatić
Univerzitet u Zenici;
refik.catic@unze.ba

Prof.dr sc. Darko Petković
Univerzitet u Zenici;
dpetkovic@mf.unze.ba

REZIME

Međunarodno priznata rangiranja stoje pred brojnim izazovima. O značaju teme i problema govori i činjenica da je Evropska komisija tokom 2009. godine pokrenula projekt razvoja multidimenzionalnog rangiranja univerziteta. Razmatranje univerzitetskog rangiranja u kontekstu Jugoistočne Evrope (JIE) dovodi do regionalnih posebnosti koje se moraju uzeti u obzir. Tako je npr. na osnovu veličine zemalja skoro neizbježno provesti nacionalne preglede. Osim toga, nizak nivo organizacije univerziteta JIE sugeriše da su niski i dostupnost i kvalitet podataka i pokazatelja. Dostupne studije iz Njemačke jasno pokazuju da rangiranja utiče na izbor fakulteta/univerziteta kod đaka koji završavaju srednje škole. Takva istraživanja u regionu JIE samo su parcijalno rađena ali je sigurno da percepcija roditelja i đaka prati „neformalne priče“ o rangovima univerziteta (fakulteta) koji se žele ili ne žele studirati. Dok se neka rangiranja rade bez znanja i sudjelovanja univerziteta, drugi procesi traže njihovu saradnju. Na bazi široko provedenog istraživanja dati su ključni zaključci koji daju objašnjenje zašto su danas visokoškolske organizacije JIE u najvećoj mjeri loše plasirane na globalnim listama rangiranja.

Ključne riječi: rangiranje, BiH univerziteti, metode rangiranja, preporuke

SUMMARY

The internationally recognized rankings are facing many challenges. Importance of this topic is emphasized by the fact that the European Commission in 2009 launched the project on development of multidimensional university rankings. Consideration of university rankings in the context of the South-East Europe (SEE) leads to the regional particularities, which have to be taken into account. For example, on the basis of a country size, it is almost inevitable to conduct the national reviews. Besides, the low level of organization of SEE universities suggests that the availability and quality of data and indicators are also low. The available studies from Germany clearly show the rankings have an affect on students, who are graduating from the high schools and choosing to which faculty/university to go. This kind of research in the SEE region was only partially done, but it is sure that perception of parents and students is in compliance with a "non-formal buzz" on ranks of universities (faculties), which are desired to be enrolled in or not to be enrolled in. While some rankings are done without knowledge and participation of universities, other processes seek their cooperation. On the basis of a widely conducted research, there are given the key conclusions explaining why HEIs in SEE today have, to the largest extent, poor positions on global rankings lists.

Keywords: rankings, universities in Bosnia and Herzegovina, methods of rankings, recommendations

1. UVOD

Vrijeme u kojem živimo karakterišu brojne promjene i izazovi na koje obrazovanje mora odgovoriti. Navest ćemo samo one najvažnije:

- Povećanje broja i raznovrsnost tehnoloških i tehničkih inovacija koje zahtijevaju drugačija i nova zanimanja;
- Demografske promjene;
- Potreba za cjeloživotnim učenjem;
- Česte promjene mjesta stanovanja u traganju za poslom i boljim životnim uslovima;
- Promjene potrošačkih obrazaca;
- Povećana ekološka svijest za brigu o okolini i prirodnim resursima;
- Nedostatak energije;
- Sve prisutnije siromaštvo i dr.

Kao posljedica društvenih promjena i brze tranzicije društva u „društvo znanja“, demografskih promjena, te izražene potrebe za stalnim osavremenjivanjem postojećih i sticanjem novih znanja i vještina, razvijen je koncept cjeloživotnog učenja. Cjeloživotno učenje podrazumijeva neprekinuto sticanje znanja tokom života pojedinca, a škola nije jedino mjesto gdje se uči. Glavni cilj u tom pravcu je uspostaviti efikasan i fleksibilan sistem akreditacije davalaca/organizatora obrazovnih usluga i certificiranja stečenih znanja i vještina.

U svijetu obrazovanja primijetan je korak ka decentralizaciji, i to ne samo prema teritorijalnoj nego još više prema funkcionalnoj decentralizaciji i jačanju školske autonomije. U decentraliziranom obrazovnom sistemu upravljanje se provodi pomoću ciljeva i rezultata kako bi se promovisala jednakost i reproducirala zajednička vrijednosna osnova. Ovakav pristup zahtijeva nove oblike upravljanja i rukovođenja školom, kao i programiranja odgojno-obrazovnog rada.

Polazeći od toga, Evropska unija je pored tradicionalno osnovnih umijeća odredila i pet „novih osnovnih umijeća“ koje treba razvijati kod svake mlade osobe i odraslih. To su:

- Prirodno-naučna pismenost;
- Strani jezici;
- Informatičko-komunikacione sposobnosti;
- Tehnička kultura;
- Preduzetništvo i društvene vještine.

U kontekstu toga pojedinac nužno mora naučiti kako učiti, misliti, biti i djelovati. Sve ovo treba doprinijeti i socijalnoj integraciji pojedinca, njegovoj aktivnoj ulozi u društvu, povećanju prilagodljivosti na poslu, cjelovitijem ličnom ispunjenju i potpunijoj samoaktuelizaciji. Ovi izazovi zahtijevaju nove načine planiranja i provođenja obrazovanja, njegove evaluacije i osiguranja kvaliteta. Tradicionalni univerziteti su prisiljeni da se takmiče za studente i istraživačke grantove, a privatna preduzeća se pokušavaju probiti u sektor koji smatraju "novom zdravstvenom brigom". Svjetska banka procjenjuje da globalna potrošnja za visoko obrazovanje iznosi do 300 milijardi dolara godišnje ili 1% globalne ekonomske proizvodnje. U svijetu je više od 80 miliona studenata a 3.5 miliona ljudi je zaposleno da ih podučava i brine se o njima. Gorući problem u Bosni i Hercegovini je nezaposlenost. Ako se analizira struktura nezaposlenih, lako se može utvrditi da veoma visok procent njih ne može naći posao zbog niskog nivoa obrazovanja ili odsustva odgovarajuće kvalifikacije. Zbog toga je izuzetno važno usaglasiti promjene u obrazovanju sa promjenama na tržištu rada. Bosna i Hercegovina je još uvijek u tranziciji, a na tržištu rada se odvijaju strukturalne promjene. Krupne kompanije su

nestale, a ključnu ulogu u privredi preuzimaju mala i srednja preduzeća. Povećane potrebe mijenjaju potrošački mentalitet i doprinose ekspanziji uslužnih djelatnosti.

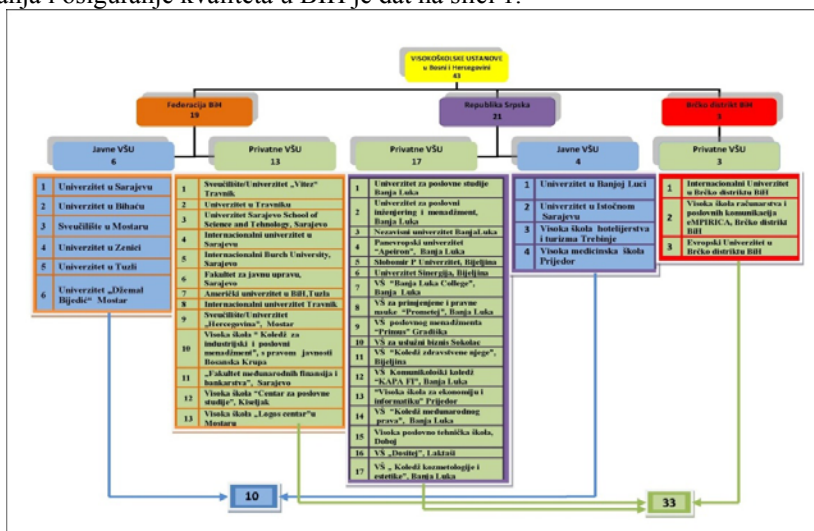
Ovakve promjene umnogome uslovljavaju fleksibilnost, kao i viši nivo kompetencija radne snage. Imajući to u vidu, nameće se i potreba aktivnijeg učešća poslodavaca u kreiranju i provođenju obrazovnih reformi. Ne smije se više dozvoliti da se promjene u obrazovanju provode bez učešća socijalnih partnera. Naprotiv, oni trebaju bitno uticati na promjene kako bi dobili upošljivu, kompetentnu i fleksibilnu radnu snagu. Takav pristup socijalnom dijalogu, koji se može nazvati i biznis-dijalog, motivisat će privatni sektor da počne ozbiljnije ulagati u obrazovni sektor, posebno u neformalno i informalno obrazovanje.

U tom smislu od izuzetnog značaja je čim prije usvojiti državni okvir kvalifikacija u skladu sa meta-okvirom stručnih kvalifikacija Evropske unije.

2. VISOKO OBRAZOVANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Prije posljednjeg rata 1992-1995. godine u BiH su postojala 4 javna univerziteta (Sarajevo, Tuzla, Mostar i Banja Luka). Tokom 2002.godine je u sistemu visokog obrazovanja prisutno 43 institucije visokoškolskog obrazovanja u rangu univerziteta/koleđa ili samostalnih fakulteta i to 10 javnih univerziteta/fakulteta i 33 u privatnom vlasništvu.¹ Statistički podaci su vrlo nepouzdan i što je još paradoksalnije znatno se razlikuju od podataka samih univerziteta. Tako Agencija za statistiku BiH u Statističkom pregledu obrazovanja od 31.05.2012. piše o 44 visokoškolske organizacije od čega 25 univerziteta, 19 visokih škola koje su imale 177 fakulteta, 10 akademija i 4 vjerska fakulteta.

Pregled visokoškolskih ustanova sa nazivima i sjedištima prema Agenciji za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BiH je dat na slici 1.

Slika 1. Pregled visokoškolskih ustanova u BiH
 Izvor: Agencija za osiguranje kvaliteta i razvoj visokog obrazovanja u BiH, juni, 2012.

Pored povećanja broja javnih univerziteta, nakon rata, posebno bitno za visoko obrazovanje u BiH je i sljedeće:

- Značajan porast u broju studenata bez odgovarajućeg povećanja osoblja.

¹ Podaci Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, Banja Luka, juni 2012.

- Uvođenje stepena diplomac, prvostupnik ili bachelor nakon tri ili četiri godine studija (nakon čega slijedi magistarski program za neke studente) umjesto onoga što je bila tipična diploma petogodišnjeg programa diplome.
- Uvođenje evropskog sistema prenosa bodova (ECTS) kao osnove za modularizaciju novih stepenovanih programa.
- Uklanjanje odvojenih pravnih statusa fakulteta, otvaranje puta za integraciju univerziteta.
- Razvoj privatnih visokoškolskih institucija.
- Uspostavljanje uloge u visokom obrazovanju za ministarstvo na državnom nivou (Ministarstvo civilnih poslova).
- Ponovno uspostavljanje Rektorske konferencije.
- Početak rada Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BiH.
- Uspostavljanje Centra/agencije za informisanje i priznavanje dokumenata u oblasti visokog obrazovanja².

Krajem 2012.godine u novijim materijalima se operiše sa 45 visokoškolskih organizacija u BiH od čega u FBiH djeluje 21 visokoškolska ustanova³ (dokument: Program mjera za prevenciju korupcije u FBiH u izdanju FMNO). Od te 21 visokoškolske ustanove šest je javnih univerziteta, devet privatnih univerziteta i 6 privatnih visokih škola. U sklopu svih visokoškolskih ustanova djeluje ukupno 108 fakulteta, a na njima je nastava organizovana na ukupno 996 studijskih programa, od čega je 466 studijskih programa prvog, 470 drugog i 60 trećeg ciklusa studija⁴. U akademskoj 2011/12. godini na svim visokoškolskim ustanovama FBiH je upisano ukupno 74.323 studenta (od ukupno 119.292 studenta u cijeloj BiH, što predstavlja 62,30% studentske populacije Bosne i Hercegovine). Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku⁵ na šest javnih univerziteta u FBiH studira ukupno 65.916 studenata ili 88,69%, na 15 privatnih visokoškolskih ustanova studira ukupno 7.463 studenta ili 10,04%, a na vjerskim visokoškolskim ustanovama studira 944 studenta ili 1,27%.

3. POSTOJEĆI SISTEMI RANGIRANJA UNIVERZITETA

Ovo poglavlje nema namjeru dati sve postojeće sisteme rangiranja visokoškolskih organizacija u Svijetu. Namjera je kritički sagledati osnove nekoliko najznačajnijih (najpopularnijih) te posebno istaći karakteristike rangiranja.

Šangajska lista

Akademsko rangiranje svjetskih univerziteta (the Academic Ranking of World Universities) (ARWU) prvi je put objavljeno u junu 2003. godine od strane Centra za provoklasne univerzitete svijeta (CWCU). Pedagoški fakultet (bivši Institut za visoko obrazovanje) Univerziteta Shanghai Jiao Tong, Kina, je nastavio ažurirati ovu listu svake godine. ARWU koristi šest objektivnih indikatora za rangiranje univerziteta iz svijeta, uključujući broj alumnija i osoblja koji su osvojili Nobelovu nagradu i medalje za određene oblasti, broj visokocitiranih istraživača koje je odabrao Thomson Scientific, broj članaka objavljenih u časopisima "Nature" i "Science", broj članaka indeksiranih u Proširenom indeksu naučne citacije (Science Citation Index – Expanded) i u Indeksu citacije za društvene nauke (Social Sciences Citation Index), te učinak *per capita* u odnosu na veličinu institucije. Svake godine ARWU rangira zapravo više od 1000 univerziteta, a najboljih 500 su objavljeni na mreži.

² Ganicott K., Glanville H., Minkova M.: Studija izvodljivosti za reformu visokog obrazovanja u BiH; Evropska komisija u BiH, mart, 2009.

³ Visokoškolske ustanove, prema Okvirnom zakonu o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, mogu biti univerziteti i visoke škole. Univerziteti pružaju obrazovanje u sve tri ciklusa studija, imaju najmanje pet studijskih programa iz tri različite naučne discipline, dok visoke škole mogu pružati obrazovanje samo unutar prvog ciklusa studija (čl. 10. Okvirnog zakona). Dakle, fakulteti koji djeluju u sklopu univerziteta, u smislu Okvirnog zakona, nemaju status visokoškolske ustanove.

⁴ Podaci Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvalitete, dostupni na www.heg.gov.ba.

⁵ Saopštenje broj 12.3, godina V., od 16.1.2012. godine, dostupno na www.fzs.ba.

The times higher education supplement – THES

Čuveni časopis Times u svom dodatku u visokom obrazovanju - THES (The Times Higher Education Supplement) je prvo rangiranje izvršio 2004. godine, u saradnji sa privatnom konsultantskom firmom QS (Quacquarelli Symonds), i od 2005. godine njegove rezultate objavljuje svake godine. Njihova saradnja je prekinuta 2009. i od 30. oktobra 2009. godine THES počinje da vrši rangiranja u kooperaciji sa Thomson Reuters-om. Prema uredniku THES-a, "rangiranja koja vrši THES su postala referentne tačke vladama i ekspertima u visokom obrazovanju širom svijeta".⁶ THES rangiranja se obavljaju na osnovu četiri ustanovljena kriterijuma, ili "4 stuba" rangiranja, za koje se smatra da podupiru osnove kvalitetnog rada jednog univerziteta i to: visokokvalitetno istraživanje, visokokvalitetna nastava, visoka stopa zaposlenosti diplomiranih i dobar "internacionalni imidž". Svakako da je ovdje upitan faktor izbora baš ova četiri kriterija i prevođenje u mjerljive faktore često nemjerljive veličine (npr. visokokvalitetna nastava).

WEBOMETRICS rangiranje

“Rangiranje univerzitetâ svijeta na mreži” (**Ranking Web of World universities**) je inicijativa laboratorija Cybermetrics (**Cybermetrics Lab**), istraživačke grupe Centra za humanističke i društvene nauke (Centro de Ciencias Humanas y Sociales - [CCHS](#)), u sastavu Nacionalnog istraživačkog vijeća (National Research Council - [CSIC](#)), najvećeg **javnog istraživačkog tijela** u Španiji. Laboratorij “Cybermetrics” posvećen je kvantitativnoj analizi sadržaja na Internetu i webu, posebno onih koji su povezani s procesima nastajanja i akademske komunikacije naučnog znanja. Ovo je nova disciplina u nastajanju, koja je nazvana “Cybermetrics” (španski tim je razvio i objavljuje besplatni elektronski časopis **Cybermetrics** od 1997. godine) ili “Webometrics”. Ovim rangiranjima tim webometrics-a želi istraživače širom svijeta dodatno motivisati da objavljuju više i boljih naučnih sadržaja na *webu*, te da ih učine dostupnim kolegama i drugim ljudima gdje god da se nalaze. Rangiranje svjetskih univerziteta “Webometrics” službeno je pokrenuto 2004. godine i ažurirano je svakih 6 mjeseci (podaci se prikupljaju u januaru i julu a objavljuju jedan mjesec kasnije). Korišteni web-indikatori zasnovani su i povezani s tradicionalnim scientometrijskim i bibliometrijskim indikatorima, a cilj ovog projekta je uvjeriti akademsku i političku zajednicu u značaj objavljivanja na *webu* ne samo radi diseminacije akademskog znanja već radi mjerenja naučnih aktivnosti, performansi, a, također, i učinka.

SCImago rangiranje

SCImago je istraživačka grupa namjenjena za informatičke analize različitih oblasti. Čine je Institut za politiku i javne poslove Nacionalnog istraživačkog vijeća Španije (CSIC), Univerzitet u Granadi, Univerzitet Carlos III u Madridu, Univerzitet Ekstramadura, Univerzitet Alcalá de Henares, Univerzitet Porto i SCImago Institut. Šimago institucionalna lista rangiranja (SCImago Institutional Ranking – SIR) je također globalna lista rangiranja koja je u 2011. godini pratila 3290 institucija iz sfere RDI (univerziteti, fakulteti, instituti, istraživački centri, bolnice, poslovne kompanije i sl.) koje imaju na godišnjem nivou najmanje 100 indeksiranih publikacija. Tako je na listi poslednja rangirana institucija na 3290 mjestu imala 161 indeksiranu publikaciju. U SIR tabelama rangiranja visokoškolske organizacije i RDI institucije su rangirane na bazi ukupnog broja publikacija do kojih se može doći na bazi pretraživanja u SCOPUS bazama podataka. SCImago baze podataka omogućuju korisnicima da čitaju tabele rangiranja ili prave različite komparacije u zavisnosti od svojih želja i potreba. Pored rangiranja institucija ova baza daje i mogućnosti komparacije zemalja pa tako npr. ako se posmatra taj parametar među više od 200 zemalja Hrvatska je na 46 mjestu, Slovenija 49,

⁶ V. na Internet adresi: http://www.timeshighereducation.co.uk/story.asp?section_code=26&storycode=41060

Srbija 60, Makedonija 94 i Bosna i Hercegovina na 99 poziciji. U 2011. godini institucije iz BIH su imale 3524 indeksirane publikacije sa citacijama u 3436 dokumenata, ukupnim brojem citacija 11 353, samo-citacija 1864, citacija po dokumentu 6,89 i Hiršovom indeksu h-index 40.

Ostale metode rangiranja

Zbog ograničenosti obima ovog rada ovdje će iste biti samo nabrojane. Čitaoca koga zanimaju karakteristike svakog od njih može ih pronaći na odgovarajućim internet domenama ili istraživanju koje je bilo podloga za pisanje ovog rada. Dakle, u Svijetu su još vrlo značajne i slijedeće metode rangiranja:

- **CHE–rangiranje univerziteta:** lider u njemačkom govornom području i mogući obrazac za evropsko rangiranje,
- **US News & World Report – najbolji američki univerziteti:** u literaturi smatrano za jedno od vodećih rangiranja u SAD-u,
- **Financial Times - magistarski u menadžmentu rangiranja:** rangiranje se temelji na studijskom programu s međunarodnim fokusom CHE,USNews & World Report i Financial Times
- **Performance Ranking of Scientific Papers for Research Universities 2007.** (Tajvan),
- **US News & World Report's (USNWR) World's Best Colleges and Universities** počev od 2008.godine.
- **CRIS - Current Research Information System** -U Bosni i Hercegovini je Akademija nauka i umjetnosti uspostavila taj registar, ali postoji problem njegovog ažuriranja, tako da su podaci u tom sistemu zastarjeli i ne mogu se koristiti za ocjenjivanje kvaliteta istraživačke djelatnosti.
- **NTU Ranking** odnosno National Taiwan University Ranking i podrazumijeva prvenstveno rangiranje naučnih članaka.⁷
- **Thomson Reuters Global Institutional Profiles Project (GPP)** je rangiranje koje provodi Tompson Rojters (Thomson Reuters) korporacija. Ono je tjesno povezano sa EHES rangiranjem jer GPP obezbjeđuje podatke za THES rangiranje.
- **Quacquarelli-Symmonds(QS** rangiranje)
- **CWTS Leiden Ranking,** U-Map, U- Multirank, SCImago Rankings, EUMIDA; AHELO, University Ranking by Academic Performance, U“ Ranking of National Higher Education Systems i IREG ranking audit.
- **University Ranking by Academic Performance - URAP**
- **EUMIDA** je projekt koji razvija EU sa ciljem provjere izvodljivosti regularnog prikupljanja mikropodataka visokoškolskih organizacija u svih 27 EU članica, Norveškoj i Švicarskoj (EUMIDA, 2012).
- **AHELO (Assesment of Higher Education Learning Outcomes“**
- **IREG ranking audit (The International Ranking Expert Group,** IREG – Međunarodna ekspertska grupa za rangiranje) je 2013.godine startala audit po razvijenim kriterijima koji prate Berlinske principe.
- **U21 Rankings of National Higher Education Systems** (U21 rangiranje nacionalnih sistema visokoškolskog obrazovanja tzv. U21 je uspostavljen 1997. godine kao međunarodna mreža 23 istraživačko intenzivna univerziteta iz 15 zemalja.

Pažljive analize sistema rangiranjima pokazuju da im se može pronaći “hiljadu manjkavosti” ali da sistemi rangiranje, htjeli mi to prihvatiti ili ne, postaju dio realnosti postojanja i rada hiljada univerziteta u Svijetu. Problematika, rapidnog otvaranja univerziteta u regionu

⁷ Prethodno poznato kao HEEACT Tajvansko rangiranje naučnih članaka, od 2012.godine poznato kao NTU Rangiranje

Zapadnog Balkana nije mimoišla ni članice EU (Slovenija, Rumunija, Bugarska, Hrvatska) kao ni one koji su u redu za čekanje (Crna Gora, Srbija, BJR Makedonija, Albanija, Turska, Bosna i Hercegovina). Postavlja se pitanje koliko među tim novim visokoškolskim institucijama stvarno ima kvalitetnih koje mogu garantovati izlazne kompetencije svojih diplomaca. Ključno pitanje koje je uvijek u obrazovanju ostajalo nedorečeno je na osnovu kojih kriterija se mjeri taj kvalitet te kako se može osigurati barem minimum ispunjenja standarda da svi daju minimalni kvalitet izlaznih kompetencija. Jedan način postizanja minimuma kvaliteta je provođenje procesa interne i eksterne evaluacije koje trebaju rezultirati procesom akreditacije. No, praksa u regionu (Srbija, Crna Gora, Albanija, Makedonija) je pokazala da uglavnom svi univerziteti pronađu način kako zadovoljiti osnovne kriterije, i dokazati da nivo znanja i vještina koje diplomiranjem steknu njihovi diplomanti, nije upitan. Kvalitet druge osnovne djelatnosti univerziteta, naučno-istraživačkog rada, se u procesu akreditacije uopšte ne provjerava, tako da se za ocjenu tog aspekta rada univerziteta moraju koristiti neki drugi alati.

4. IZAZOVI RANGIRANJA ILI ZAŠTO RANGIRATI UNIVERZITETE

Međunarodno priznata rangiranja stoje pred naročitim izazovima, jer uključivanje univerziteta iz više zemalja donosi prekoračenje granica sistema, što otežava poređenje. Ovo je postalo jasno tokom proširenja njemačkog CHE-rangiranja na austrijske univerzitete 2006. godine. Rezultati su bili suprotni uobičajenoj reputaciji univerziteta. Došlo je do intenzivne debate, koja je dovela do privremenog povlačenja švicarskih i austrijskih univerziteta iz CHE-a. Tako je npr. Pravni fakultet u Salzburgu rangiran bolje od bečkog, a Ekonomski fakultet Univerziteta u Klagenfurtu bolji od Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beču (vidjeti: www.hochschulranking.ac.at). Kod nas u BiH najnovije rang liste iz 2012/13. godine tako npr. Univerzitet u Zenici postavljaju kao drugorangirani/trećerangirani BIH univerzitet na listi više od 20 000 rangiranih univerziteta u Svijetu (vidjeti: www.webometrics.info) što je suprotno od uobičajenog vjerovanja da su stariji univerziteti kao Banja Luka, Tuzla ili Mostar, ujedno i bolji od zeničkog.

Razmatranje univerzitetskog rangiranja u kontekstu Jugoistočne Evrope dovodi do regionalnih posebnosti koje se moraju uzeti u obzir. Tako je npr. na osnovu veličine zemalja skoro neizbježno provesti nacionalne preglede. Osim toga, nizak nivo organizacije univerziteta JIE sugerije da su niski i dostupnost i kvalitet podataka i pokazatelja. Ratovi u bivšoj Jugoslaviji, i liberalizacija poslije njih, doveli su do velikih promjena u oblasti visokog obrazovanja. Nakon završetka rata novi, liberalniji zakoni o visokom obrazovanju omogućili su pojavu privatnih univerziteta. Danas postoji veliki broj novih ponuđača u sektoru visokog obrazovanja u Jugoistočnoj Evropi, a struktura i kvalitet osnovanih univerziteta u posljednjim godinama su se značajno promijenili, tako da se tradicionalni ugled više ne može koristiti za procjenu. Rezultat toga je nedostatak transparentnosti, koji se može nadomjestiti dobrim rangiranjem univerziteta.

U poredive informacije o institucijama visokog obrazovanja, njihovom podučavanju i istraživačkim programima treba da olakšaju studentima i istraživačima da informisano odaberu gdje i šta studirati i gdje raditi. Bolja informisanost također bi pomogla i onima koji donose politike na institucionalnom, nacionalnom i evropskom nivou da razviju buduće strategije za visoko obrazovanje. Trenutna, u najvećoj mjeri jednodimenzionalna rangiranja ne ispunjavaju ove svrhe jer imaju tendenciju fokusiranja na određene aspekte istraživanja i na cijele institucije, a ne na individualne programe i discipline. Globalne rang-liste su, dakle, naišle na ogroman talas kritike i negodovanja, posebno od strane onih koji su zahvaćeni rangiranjem i evaluacijama na raznim nivoima, ali ono što je zanimljivo kada je kritika ovog fenomena u pitanju, jeste činjenica da za sada nisu ponuđene eventualne alternative ovom trendu. Dok su svrha i dizajn rangiranja akademskog kvaliteta, od trenutka njihovog nastanka, evoluirali

tokom veka, njihova istorija nas uči jedno: rangiranje univerziteta ispunjava jak potrošački zahtev za informacijama o "kvalitetu" institucija, a – budući da tržišni akteri pod kvalitetom podrazumevaju rezultat komparativne kvantifikacije – ona će vrlo verovatno opstati u bliskoj budućnosti (Myers and Robe 2009). Lisman, u tom smislu, razvijajući svoju tezu o sveopštoj neobrazovanosti "društva znanja", smatra da je osnovna odlika te neobrazovanosti sadržana u odricanju da se nešto uopšte razume, pa samim tim i preduzme“ (Liesmann, 2005.).⁸ I brojni drugi autori iz akademskog svijeta su se poslednjih godina bavili problematikom rangiranja. Aguillo, Bar-Ilan, Levene i Ortega su u pokazali da različiti servisi za rangiranje daju slične rezultate, iako koriste različitu metodologiju za ocjenu, posebno u slučaju evropskih univerziteta⁹. Od brojnih analiza iz Svijeta i regiona izdvojimo samo još onu koju daje Pavlina. Na primjeru zagrebačkog sveučilišta on se kritički osvrnuo na pravilo Webometrics-a da rangira samo izvore koji dolaze s jedne web domene. Ukazao je da samo činjenica da su fakulteti koji imaju vlastite domene (umjesto jedne zajedničke) lošije rangirani jer se njihove publikacije ne uzimaju u obzir¹⁰.

Na osnovu već šire elaboriranog problema u okvirima ovog istraživanja je učinjen pokušaj da se daju odgovori na sljedeća pitanja:

1. Koji podaci mogu biti osnova za rangiranja univerziteta u Jugoistočnoj Evropi?
2. Koje podatke mogu i žele dati sami univerziteti i kako se pritom može osigurati kvalitet podataka?
3. Koji drugi izvori podataka su dostupni i korisni?
4. Koje bi posljedice moglo imati rangiranje za Jugoistočnu Evropu, posebno u oblastima:
 - a. Transformacija / reforme visokog školstva ?
 - b. Mobilnosti studenata i nastavnika preko državnih i etničkih granica ?
 - c. Evropskih integracija / učešća u nekom budućem evropskom rangiranju?
5. Kako postojeća organizacija sistema kvaliteta na univerzitetima u BiH utiče na razvijanje svijesti o potrebi rangiranja?

Od više postavljenih i testiranih hipoteza u istraživanju zadržat ćemo se samo na jednoj: Javni univerziteti u Bosni i Hercegovini nalaze se u početnoj fazi organizacije rada integrisanih univerziteta da bi mogli da ozbiljnije konkurišu za ulazak na respektabilne svjetske liste za rangiranje univerziteta.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I PREPORUKE

Za potrebe ovog istraživanja razvijene su tri grupe upitnika koji su bili namjenji ciljnim skupinama (internim i eksternim stakeholderima):

- Menadžmentima u visokoškolskim organizacijama
- Studentima visokoškolskih organizacija
- Eksternim stakeholderima (poslodavci, ministarstva, nevladine organizacije, roditelji, i dr.)

Na bazi anketiranja više od 500 ispitanika došlo se do vrlo vrijednih zaključaka koji govore o brojnim značajnim aspektima kada je ovaj sistem rada visokoškolskih organizacija u pitanju. Sumarni rezultati istraživanja parametara koje prate svjetske liste rangiranja i nivoa integracija funkcija visokoškolskih organizacija u BiH pokazuju da su u najvećem dijelu BH visokoškolske organizacije potpuno neintegrisane (nastava, naučno-istraživački i inovacijski

⁸ Dr.Ivana Gačanović: Problem globalnog rangiranja univerziteta ili o iskušenjima savremenih visokoobrazovnih sistema, članak.

⁹ Isidro F. Aguillo, Judit Bar-Ilan, Mark Levene, José Luis Ortega: Comparing university rankings, *Scientometrics*, Vol.85, No.1, February 2010, pp 243-256, ISSN 1588-2861

¹⁰ Krešimir Pavlina: Webometric Ranking of European Universities, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol.46, 2012, pp 3788-3792, ISSN 1877-0428

rad, saradnja sa poslovnim sektorom i dr.). U svim relevantnim rangiranjima najbolje plasirani univerziteti u Svijetu su integrisani. Integracija omogućuje sinergijski efekat različitih naučnih disciplina i multidisciplinarnost istraživanja. Naša realnost je da često ne znamo ni postojanje kapaciteta ili relevantnost istraživača na samo par stotina metara od vlastite institucije. Neintegrisanost u najvećoj mjeri svodi efekat međunarodnih projekata na pojedinačne dobre efekte samo za dio institucije a nikako za cjelinu.

Jasno je da sadašnja pozicioniranost većine BH visokoškolskih organizacija na svjetskim listama na kojima se i mogu pronaći (Webometrics, SCImago) ukazuje na vrlo loš plasman u odnosu na univerzitete regiona JIE. Kada kažemo spori integracioni procesi ne podrazumijevaju se dakle samo „formalna pravna integracija“ (pravni subjektivitet univerziteta spram fakulteta članica) nego prije svega integrativna uređenost sistema koja vodi ka boljim mjestima na rang listama. Dakle iz odgovora na pitanja kao i rezultata ocjena vidimo da je situacija na BH visokoškolskim organizacijama u brojnim aspektima koji vode boljoj pozicioniranosti vrlo loša (npr. uređenost web stranica, aktuelnost sadržaja, pristup domenama preko jedinstvene baze, pokazatelji RDI, dostupnost nastavnih sadržaja, aktuelnost KPI, internacionalizacija, mobilnost i dr.). Zato nije ni u budućnosti realno za očekivati da se neka visokoškolska organizacija iz BiH pojavi na Šangajskoj listi a za napredak na npr. webometrics listi bitno je suštinski mjenjati stvari u smjeru jače i istinske integracije kakvu poznaje zapadna praksa (preduzetnička orjenatacija, jasan naglasak na RDI, inovativan pristup nastavnom procesu, uključivanje studenata u sve sfere rada institucija, razvoj projektnih i TTO ureda (Technology Transfer Office) na nivoima integrisanih cjelina, interdisciplinarnost rada, i dr.

Kratkoročno, a na bazi onoga šta današnji sistemi rangiranja u Svijetu traže a sa druge strane sa ciljem da se poboljša opšti kvalitet rada visokoškolskih organizacija u BiH i zemljama regiona JIE, preporučuje se provođenje slijedećih akcija koji ne traže mnogo vremena, finansijskih ulaganja ili prekomjernog odvajanja vremena. Tako se za nastavno osoblje u visokoškolskim organizacijama preporučuje da:

- Radove sa konferencija i časopisa davati web stranicama visokoškolskih organizacija i na taj način i ovaj dio aktivnosti nastavnog osoblja učiniti vidljivim odnosno dostupnim kritičkom sudu javnosti.
- Predavanja i knjige (barem u nekim sadržajima) na referentnim web stranicama.
- Podsticati osoblje za programe mobilnosti posebno u različitim i brojnim evropskim programima kao i bilateralnim programima zemalja regiona.
- Provoditi projekte i programe benchmarkinga (poređenja) sa drugim visokoškolskim organizacijama u BiH i regionu na bazi konzistentnih i validnih programa poređenja.
- Učiniti sve sa svoje strane do nivoa pojedinca se se obezbijede kvalitetni i inovirani podaci za neka buduća rangiranja.
- Od početnog nerazumijevanja QA sistema u visokom obrazovanju došlo se do solidnog nivoa poznavanja sistema QA.
- Nastaviti sa procesima integracija univerziteta jer praksa organizacije univerziteta u Svijetu pokazuje da je to put ka optimizaciji naučno-nastavnog i naučno-istraživačkog procesa i da se ovaj proces ne dešava „deklarativnom odlukom u danu“ nego je proces koji traje decenijama.
- Radi na upoznavanju sa svjetskim listama za rangiranje jer sadašnje stanje ukazuje na djelimično poznavanje rezultata rangiranja ali nikako i metodologije rangiranja.
- Bolonjski proces je tema oko koje postoji velika saglasnost i barem deklarativna posvećenost akademskog osoblja ali puno provođenje zahtijeva mnogo veću posvećenost.
- QA uredi trebaju aktivnije raditi na upoznavanju sa Ključnim indikatorima stanja (eng.KPI) s obzirom na njihov veliki značaj u tekućim menadžerskim i strateškim projekcijama razvoja.
- Raditi na daljem razvoju povjerenja unutar akademske zajednice u BiH.

- Kako postojeća rangiranja u velikoj mjeri prvenstveno zavise samo od radova u SCI časopisima to se mora veća pažnja posvećivati objaviti radova u ovakvim časopisima, razvoj istih na nacionalnom nivou kao i mnogo veća naučna posvećenost organizacijama konferencija koje mogu dovesti do ovakvih časopisa. Naravno, pisanje za ovakve časopise povezano je sa projektima i izdavanjima za naučno-istraživački rad ali to je već tema za druga istraživanja.
- Raditi na daljoj internacionalizaciji visokoškolskih organizacija sa većom uključenošću osoblja.
- Marketinška obaveza predstavljanja visokoškolskih organizacija treba da bude dio djelatnosti svih zaposlenih.
- Solidno praćenje web stranica visokoškolske organizacije od strane studenata pokazuje da istoj treba posvetiti znatno veću pažnju kao moćnom “alatu” u realizaciji nastavno-naučnog i naučno-istraživačkog procesa te ostalih pratećih aktivnosti.
- Kvalitet nastavnih sadržaja, naučne reference i dostupnost profesora–i fizička i elektronska.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Jasno je da niti u jednom segmentu visokoškolskog obrazovanja ne postoji dovoljni prag znanja, posvećenosti i opredjeljenosti ka razvoju systemske kulture kvaliteta rada koja u konačnici daje bolje pozicije na listama rangiranja. Loš plasman se ne može pravdati brojnim nedostacima koje imaju postojeće rang liste. Politika univerziteta, ali i nadležnih ministarstava koja finansiraju naučno-istraživački rad, bi trebala biti takva da potiče, pa čak i da forsira javno objavljivanje naučnih radova na univerzitetskim web stranicama. To se može postići uvođenjem te obaveze u kriterije za napredovanje nastavnika i saradnika, kao i vrednovanje takvih materijala u postupku akreditacije univerziteta. Kao što uvođenje nekog sistema za upravljanje kvalitetom vrlo brzo ukaže na nedostatke neke organizacije, pa i univerziteta, tako i poboljšanje web stranica univerziteta i fakulteta može pomoći u definisanju strateških pravaca razvoja. Sve ono što univerzitet čini kvalitetnim, u stvari je odličan materijal za kreiranje web stranice koja će biti često posjećena, visoko rangirana i služiće svojoj svrsi - informisanju studenata, nastavnog osoblja, istraživača, te svih ostalih subjekata s kojima univerzitet saraduje.

7. LITERATURA

- [1] Aguillo, I. F.; Granadino, B.; Ortega, J. L.; Prieto, J. A. (2006). Scientific research activity and communication measured with cybermetric indicators. *Journal of the American Society for the Information Science and Technology*, 57(10): 1296 – 1302
- [2] Bayer, Christian R. (2004): Hochschul-Ranking: Vorschlag eines ganzheitlichen Ranking-Verfahrens. Berlin: Duncker & Humblot
- [3] Commission of the European Communities (2008): Europäisches Hochschulranking, IP/08/1942
- [4] Delanty, Gerard. 2003. Ideologies of the Knowledge Society and the Cultural Contradictionsof Higher Education. *Policy Futures in Education* 1(1): 71-82.
- [5] Derek, Bok. 2005. Univerziteti na tržištu. Beograd: Clio.
- [6] Douglas, Jacqueline and Alex Douglas. (2006): Evaluating teaching quality. *Quality in Higher Education* 12(1): 3–13.
- [7] Ganicott K., Glanville H., Minkova M. (2009): Studija izvodljivosti za reformu visokog obrazovanja u BIH, Evropska komisija u BIH.
- [8] Mužić, Vladimir (2006): Računalna nastavna tehnologija – mogućnosti i potencijalne opasnosti za nastavnu komunikaciju; članak; Novi komunikacijski izazovi u obrazovanju; Međunarodni znanstveni i stručni skup, Zbornik radova, Pula: Sveučilište u Rijeci.
- [9] Petković D., Plančić I. (2008): Kvalitet u visokom obrazovanju: Izazovi i nedoumice; Zenica: Ekonomski fakultet Univerziteta u Zenici.
- [10] Petković, Branka (2014): Problematika razvoja sistema osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju sa aspekta postojećih sistema rangiranja univerziteta; magistarski rad, Filozofski fakultet Univerziteta u Zenici.